

Příspěvek k mincovní činnosti v Kutné Hoře v letech 1419–1421

Ondřej ČERNOHORSKÝ

NL 72, 2017, s. 48–53

Contribution to the minting activities in Kuttenberg in 1419–1421

Two Prague grossi of Wenceslas IV of Luxembourg were found near the Libštejn Castle. The first of these grossi has never been published and it is analysed here in detail. Because of differences in its image and marginal legend, it is newly classified under the recent typological and chronological categories. Both coins were lost very likely in context of the historical events of the 1420s.

🔑 Prague grossus; find; typology; chronology; Hussite wars; Wenceslas IV of Luxembourg (1378–1419); Libštejn (Rokycany district) [CZ].

🔑 pražský groš; typologie; chronologie; nález; husitské války; Václav IV. Lucemburský (1378–1419); Libštejn (okr. Rokycany).

V blíže neupřesněné lesní poloze nedaleko zříceniny hradu Libštejn (okr. Rokycany) byly nalezeny na různých místech dva pražské groše s titulaturou Václava IV. Lucemburského. První byl získán ke zpracování v roce 2011 (č. 1), druhý s odstupem tří let v roce 2014 (č. 2).

● 1: Detail koruny groše č. 1.

Zvětšeno 3:1.

* Mgr. Ondřej ČERNOHORSKÝ, Česká numismatická společnost (pobočka Pražské groše) / Národní muzeum (Praha), ondrej.cernohorsky@email.cz. Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2017/25, 00023272).

ČECHY, Václav IV. Lucemburský (1378–1419), mincovna *Kutná Hora*, pražský groš z let 1419–1421.

Av.: královská koruna, nedotažená;

[*WE]IHEZ[L]VSTERIVS

[*DEI.G]RA[R]EX[IA.REX.]BOHEMI[E]

Rv.: dvouocasý český lev doleva se třemi řadami protilehlých půlměsíčků (3+4+4);

***G[ROSSI]*PRAGENSE[NSE]S¹

1. AR; 1,56 g; 27,6 x 28,0 mm (neměřeno ve vylomené části).

Lit.: Smolík² –; Teisinger³ –; Veselý⁴ –; Hána⁵ –.

Soukromá sbírka. Zvětšeno 2:1.

První z prezentovaných pražských grošů s titulaturou Václava IV. je dosud nepublikovaná varianta. Na rubní straně tohoto groše se nachází bezzubý lev, kterého J. Hána popisuje jako obrazovou variantu typu XIV.d a XIV.k. Litera A ve slově PRAGENSES nemá střední břevno (A) což vylučuje typ XIV.d, rubní stranu prezentovaného groše tedy můžeme přiřadit k typu XIV.k.

Mnohem zajímavější je lícni strana tohoto groše, na které je v perlovci o vnitřním průměru 11 mm vyražena tzv. nedotažená koruna o malé velikosti (šířka základny 7 mm, výška 9 mm; u mladších typů Václavových grošů se objevuje nedotažená koruna opět od varianty XV.c; viz obr. 1). Nad střední lilii chybí perla, její stonek se pod postranními lístky výrazně rozšiřuje, přičemž nelze

¹ Fonty pro reprodukci opisů zhotovil RNDr. Lukáš Kučera, Ph.D. (ČNS – pobočka Pražské groše), fotografie obou mincí pořídil Martin Hozák, tímto jim chci vyjádřit poděkování za možnost jejich použití v tomto článku.

² SMOLÍK, Josef: *Pražské groše a jejich díly*, Praha 1971.

³ TEISINGER, Jindřich: *Pražský groš krále Václava IV. a jeho varianty*, České Budějovice 1936.

⁴ VESELÝ, Stanislav: *Nález v Jarošově nad Nežárkou. Příspěvek k chronologii grošů Václava IV.*, Numismatický sborník 8, 1963–1964, s. 19–46.

⁵ HÁNA, Jiří: *Pražské groše Václava IV. z let 1378–1419*, Plzeň 2003 (dále jen Hána).

rozeznat, jaký útvar se zde nachází, neboť na něj navazují vnitřní trojlístky. Koruna je mírně konická a má poměrně vysokou čelenku, na níž nejsou patrné žádné perly. Svým provedením připomíná spíše koruny atypické řady pražských grošů, u nichž je pro malý výskyt a horší kvalitu ražby mnohdy obtížné rekonstruovat její původní obrys a nelze tudíž s jistotou stanovit, zda se v případě prezentované koruny jedná o novou variantu či nikoliv.

Další novinkou je provedení liter S v titulatuře panovníka, které J. Hána ve své typologii neuvádí, ty mají tvar podobný číslici osm – **8**. Stejně jako na rubu jsou i na lící straně všechna čitelná A bez středního břevna (**⌘**), proto lze předpokládat, že stejným puncem bylo vyraženo i nedoražené druhé A ve slově GRATIA (**⌘** bez středního břevna v GRATIA se v Hánově typologii nevyskytuje v žádném případě). Litera M v BOEMIE je v klasické latinské formě **M** (všechny groše typu Hána XIV mají kromě opisové varianty XIV. a/4 písmeno M se zkříženými šikmými dřívky – **M**). Všechny ostatní čitelné litery a rozdělovací znaménka jsou ve tvaru standardním pro opisy na pražských groších Václava IV.

Z uvedeného popisu vyplývá, že rubní strana prezentovaného groše svou fabrikou odpovídá typu Hána XIV.k. Na líci se setkáváme s novým provedením litery S v titulatuře a patrně i s novou variantou koruny, která má blíž spíše ke grošům atypické řady, pro niž se předpokládá období ražby až po úmrtí Václava IV. dne 16. srpna 1419.⁶ Tvar koruny a liter **8**, **M** a **⌘** se navíc neobjevují u mladšího typu XV, kde bychom je očekávali v případě kontinuálního užívání lícního razidla při přechodu na nový ikonografický typ rubního kolků. Ražbu tohoto pražského groše tak můžeme časově zařadit do období krátce po skonu panovníka do pohnutých počátků husitské revoluce, kdy bylo ještě použito starší rubní razidlo, nebo nové rubní razidlo zhotovené ze starých kolků a nové lící razidlo.

Otázkou zůstává přiřazení tohoto groše do některé z mincoven, které pro dané období přicházejí v úvahu – v Kutné Hoře nebo v Praze. Činnost dvou pražských mincoven, fungujících v letech 1420–1423, popsal nejnověji J. Hána, který sem umístil ražbu atypických pražských grošů. Svě tvrzení podložil „*argumentem atypičnosti a ikonografické ušlechtilosti, argumentem méně početné emise, avšak existencí více razidel některých typů (což poukazuje na delší dobu ražby) i argumentem výskytu těchto grošů v nálezích*“.⁷ Zatímco byly obě pražské mincovny založeny a spravovány husity,⁸ jejichž přístup k oficiálním raznicím není pravděpodobný, Vlašský dvůr v Kutné Hoře dále produkoval groše s Václavovým jménem v režii Zikmundovi věrných katolíků, kteří město drželi až do 24. dubna 1421, kdy se bez boje vzdali stoupencům kalicha. Husité se tak zmocnili kutnohorských dolů i mincovny a pokračovali v těžbě stříbra a ražbě mincí se stejnou intenzitou jako před obsazením města.⁹ 21. prosince 1421

⁶ HÁNA, J.: *Pražské groše*, s. 35.

⁷ HÁNA, J.: *Pražské groše*, s. 32–35. Zde i odkazy na další literaturu k otázce ražby pražských grošů po smrti Václava IV.

⁸ Důvody a okolnosti založení mincoven v Praze viz CASTELIN, Karel: *Česká drobná mince doby předhusitské a husitské (1300–1471)*, Praha 1953, s. 159–166.

⁹ ČORNEJ, Petr: *Velké dějiny země Koruny české V. (1402–1437)*, Praha – Litomyšl 2000, s. 286–287.

Zikmund Istí dobyl Kutnou Horu nazpět, udržel se zde však pouze do 6. ledna 1422, kdy z města uprchl před nově se šikujícím husitským vojskem. Předtím ovšem stihl ještě město zapálit a důlní i mincovní odborníky vzal buď po dobrém, nebo po zlém s sebou (ti co nechtěli město opustit dobrovolně, byli přivázáni k vozům nebo koním a násilně odvedeni), aby nepříteli znemožnil razit mince.¹⁰ Při takové důslednosti lze očekávat, že Zikmund nechal odvézt (nebo alespoň zničit) i veškeré potřebné mincovní náčiní včetně razidel a kolků. Toto razantní opatření muselo nutně vést k útlumu těžby stříbra a minimálně k pozdržení další činnosti mincovny, z důvodu absence potřebného náčiní. Nevíme, zda do Vlašského dvora byly přivezeny ražební kolky z Prahy, nebo byly zhotoveny nové, v každém případě však můžeme předpokládat, že od této chvíle se jimi razily výhradně groše tzv. atypické řady podobně jako v Praze, čímž se rozšiřuje Hánův okruh produkce atypických ražeb od roku 1422 i o kutnohorskou mincovnu. Komplikace s těžbou stříbrné rudy vzniklé odchodem důlních pracovníků způsobily nedostatek drahého kovu a následnou ražbu nehodnotných mincí.¹¹

Vzhledem k těmto historickým i výše popsaným typologickým souvislostem je nutné prezentovaný groš zařadit právě do kutnohorské mincovny v letech 1419–1421, čemuž odpovídá především fabrika rubní strany (opisová varianta typu Hána XIV). Lícni strana mince sice vykazuje více odlišností od předchozí oficiální kutnohorské produkce, neodpovídá však zatím ani žádnému již popsanému atypickému groši. Nové ikonografické (koruna) i epigrafické (zejména nový tvar litery S) prvky na lícním razidle lze vysvětlit potřebou nových raznic, pro něž kolky vytvořil jiný řezač želez. Přihlédnout musíme rovněž k těžké době, která v počátcích husitských válek přinášela neustále nové zvraty a všeobecnou sociální nejistotu, a tím jistě i určitý chaos a hektičnost při přípravě razidel a vlastní ražbě grošů.¹²

Nyní jsme postaveni před otázkou, ve které etapě tohoto období byl diskutovaný groš ražen, zda od druhé poloviny roku 1419 do 24. dubna 1421, kdy bylo město a mincovna v držení katolíků, nebo od 24. dubna do 21. prosince 1421, kdy zde působili husité. Učinit v této problematice jednoznačný závěr není snadné. Odpovědět na tuto základní otázku snad bude možné později, až budeme mít k dispozici více mincovního materiálu i nálezů.

¹⁰ ČORNEJ, P.: *Velké dějiny*, s. 309–310.

¹¹ Viz Zikmundova stížnost z března 1422 na falešné mince „pod rázem královským“, CASTELIN, K.: *Česká drobná mince*, s. 157.

¹² Nesmíme zapomínat na velkou potřebu peněz na pokrytí válečných výdajů jak u Zikmunda, tak i na straně pod obojí, což vyžadovalo kromě zvýšené produkce stříbra i masivnější ražbu hrubé mince. To v důsledku znamenalo rychlejší opotřebení kolků i raznic, které se musely častěji obměňovat. Svým sympatizantům z řad šlechty musel Zikmund jako náhradu zastavovat korunní a církevní majetek, pro výplatu žoldu však bylo zapotřebí zajistit dostatek peněžní hotovosti. Odhaduje se, že jen v letech 1420–1423 musel král na války proti husitům vynaložit 103 580 kop grošů (tj. 6 214 800 grošů), viz ČORNEJ, P.: *Velké dějiny*, s. 271–272.

ČECHY, Václav IV. Lucemburský (1378–1419), mincovna *Kutná Hora*, pražský groš cca z let 1400–1408.

Av.: královská koruna, dotažená;

***WGHGZLAVS:TEREIVS**

[*DEI:GRATI]A[.RE]X:BOEM[IE]

Rv.: dvouocasý český lev doleva se třemi řadami protilehlých půlměsíčků (3+4+4);

[***G]ROSSI[I.PR]AGENSES

2. AR; 2,40 g; 26,4 x 28,1 mm.

Lit.: typ Hána IX. e/1 nebo e/4.

Soukromá sbírka. Zvětšeno 2:1.

Druhý prezentovaný pražský groš Václava IV. je snadno zařaditelný do stávající typologie J. Hány. Nelze u něj pouze přesně stanovit, zda se jedná o opisovou variantu IX. e/1 nebo e/4., neboť z důvodu dobového okrájení mince nebo ražby na menší střížek chybí na obou stranách část vnějších opisů a není zřetelný tvar rozdělovacího znaménka mezi GROSSI a PRAGENSES. Váha groše je sice nižší než J. Hánou u tohoto typu uváděný průměr 2,664 g, odpovídá ovšem nejnižší váze ($m_{\min/\max} = 2,442/2,892$ g), kterou autor typologie zaznamenal u jedenácti měřených kusů.¹³ Blíže se tímto kusem nemá význam zabývat, do článku byl zařazen pouze vzhledem k okolnosti, že byl nalezen poblíž prvního groše. Obě mince byly nalezeny jednotlivě bez zjevného vzájemného vztahu, proto se můžeme domnívat, že se jedná o dva náhodně ztracené groše.

Regionálně-historický kontext nálezů

Nejstarším sídlištěm v okolí nálezů je Liblín připomínaný poprvé v letech 1180–1182, kdy nacházíme jistého Přemila z Liblína (*Premil Lubine*) mezi svěd-

¹³ HÁNA, J.: *Pražské groše*, s. 143.

ky, kteří dosvědčili cisterciáckému klášteru v Plasech zisk několika vesnic.¹⁴ V letech 1227–1228 jsou Liblín (*Lublin*) a nedaleké Bujesily (*Bwiezili*) zmíněny ve výčtu darovaných vsí, které Přemysl I. Otakar potvrdil klášteru sv. Jiří v Praze.¹⁵ Darovací listina je sice až mladším falzem ze 13. století, donaci ovšem svatojiřskému klášteru potvrdil papež Řehoř IX. v originální listině datované 2. července 1233.¹⁶ Statky v okolí Liblína držel klášter patrně již od 12. století, v průběhu 14. století se však jejich vlastnictví za neznámých okolností změnilo a případly panství hradu Libštejn.

Hrad vznikl ve 14. století na skalním ostrohu vrchu Radomyšl na pravém břehu řeky Berounky. Postavil ho někdy v letech 1356–1367 Oldřich Tista z Hedčan, který se jakožto králův služebník stal majitelem zdejšího zboží. Oldřich zemřel roku 1379 a brzy poté jeho stejnojmenný syn panství prodal Albrechtovi z Kolovrat, který v té době vlastnil nedaleký hrad Krašov. Po smrti jeho nástupce Albrechta II. v roce 1413 bylo panství rozděleno mezi dva syny, Bedřich se usadil na Libštejně, Hanuš seděl na Krašově. Na počátku husitských válek se oba Kolovratové jakožto horliví katolíci přiklonili na stranu Zikmunda Lucemburského, čímž na sebe upoutali pozornost kališníků. Ti na jejich panství vtrhli už roku 1420 a vyplnili a vypálili jeho zázemí, na dobytí Libštejna ani Krašova si ovšem netroufli. V roce 1425 husité hrad Libštejn oblehli a ostřelovali z okolních kopců, dokonce se jim podařilo proniknout až do předhradí, libštejnská posádka se však náporu ubránila. Husité nakonec od dalšího útoku upustili a rozhodli se obránce vyhladovět. Po sedmítýdenním obléhání s nimi museli Bedřich a Hanuš domluvit smír podmíněný uzavřením vojenského spolku. Na základě této dohody se později v roce 1431 účastnili bitvy u Domažlic na straně kališníků.¹⁷

Pokud bychom uvažovali o tom, že ke ztrátě obou mincí došlo v průběhu husitských válek, připadal by v úvahu v první řadě právě pokus o dobytí hradu a jeho několikátýdenní obléhání v roce 1425. Analogii ke ztrátě jednotlivé mince ražené husity a ztracené nejspíše během dobývání hradu známe například z Kostomlat.¹⁸ Nelze pochybovat o tom, že grošů a jejich dílů ztracených v bitevní vřavě při dobývání hradů během (nejen) husitských válek, muselo být značné množství. Nálezy těchto mincí jsou však bez důkladné, pod odborným dohledem prováděné detektorové prospekce nemyslitelné. V současné době k takovým nálezům dochází především díky amatérskému detektoringu, pouze zanedbatelné procento (nebo spíše promile) takto objevených mincí je však numismaticky a historicky zpracováno a vy publikováno, čímž přicházíme o velmi cenné informace.

¹⁴ *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I*, ed. Gustav FRIDRICH, Praha 1904–1907, č. 296, s. 267.

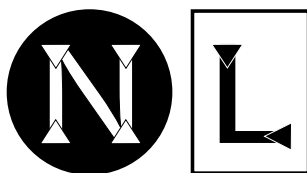
¹⁵ *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II*, ed. Gustav FRIDRICH, Praha 1912, č. 378, s. 422.

¹⁶ *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III.1*, ed. Gustav FRIDRICH, Praha 1942, č. 40, s. 38.

¹⁷ BĚLOHLÁVEK, Miloslav a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV. Západní Čechy*, Praha 1985, s. 187–188.

¹⁸ ČERNOHORSKÝ, Ondřej – RICHTERA, Lukáš – ZMRZLÝ, Martin: *Nová nepublikovaná varianta atypického pražského groše Václava IV.*, Numismatické listy 68, 2013, s. 129–133.

NÁRODNÍ MUZEUM
ČESKÁ NUMISMATICKÁ SPOLEČNOST

Numismatické listy

72 • 2017 • 1-2

Vedoucí redaktor / Chief Editor: Luboš POLANSKÝ.

Redakční rada / Editors: Marek CAJTHAML, Petr HAIMANN, Dagmar KAŠPAROVÁ,
Michal MAŠEK, Jiří MILITKÝ, Věra NĚMEČKOVÁ, Vlastimil NOVÁK,
Borys PASZKIEWICZ, Zdeněk PETRÁŇ, Jiří SLÁMA, Eduard ŠIMEK,
Jan VIDEMAN, Petr VOREL.

Jazyková redakce / Language Editor: Lenka VACINOVÁ.

Redakce / Contact Address: lubos_polansky@nm.cz • 224 497 283.

Anglická abstrakta a resumé překládá / English abstracts and summaries translated
by Gabriela & Vlastimil NOVÁK.

NÁRODNÍ MUZEUM

Vydává: Národní muzeum ve spolupráci s Českou numismatickou společností.
Technická příprava a grafická úprava: Quattro-Production s. r. o.
Tisk: Kleinwächter Holding, s. r. o.

Přímý prodej zajišťuje stánek v Nové budově Národního muzea. Distribuci povinných výtisků,
výtisků pro předplatitele a distribuci volných výtisků zajišťuje Obchodní oddělení,
Národní muzeum, Vinohradská 1, 110 00 Praha 1, telefon 224 497 159, fax 222 246 047
(ze zahraničí: telefon +420 224 497 159, fax +420 222 246 047), e-mail: publikace@nm.cz.
Zde se přijímají i objednávky předplatného, z ČR i ze zahraničí a poskytují informace o cenách
předplatného. Členům České numismatické společnosti zasílá Česká numismatická společnost,
Arménská 1372/10, 101 00 Praha 10 – Vršovice, telefon 271 730 775.

Vychází dvakrát ročně jako dvojčíslo.

Redakční uzávěrky jsou 1. dubna a 1. září.

Pokyny pro autory najdete na www.nm.cz/publikace.

© Národní muzeum, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1.
ISSN 0029-6074 (print), 2533-5650 (online), MK ČR E 568.